

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

4/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/4(4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холиқулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Ҳожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудир;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Қаюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохидат Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

- Курбанова Земфира Ибрагимовна*
КАРАКАЛПАКСКАЯ ЖЕНЩИНА В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИЙ
КАРАКАЛПАКСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА 10-18
- Норов Шухрат Сувонович*
УЧАСТИЕ МОЛОДЁЖНЫХ ОРГАНИЗАЦИИ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ: ИСТОРИЧЕСКИЙ
АНАЛИЗ НА ПРИМЕРЕ ЗАРАФШАНСКОГО ОАЗИСА 19-25
- Холхужаева Юлдуз Уралбоевна*
XIX АСР ИККИНЧИ ЯРМИ XX АСРЛАРДА САМАРҚАНД ВИЛОЯТИ КАТТАҚЎРҒОН
БЎЛИМИ АҲОЛИСИНИНГ ТОИФАЛАРИ ВА МИЛЛАТЛАРИ ТАРКИБИ..... 26-31
- Ochilova Oydiyona Rahmiddinovna*
O'RTA OSIYODA XONLIKLAR DAVRIDA TIBBIYOTNING RIVOJLANISHI 32-35
- Ergashev Mavlon Eshniyozovich*
CHAG'ANIYONDA HUNARMANDCHILIKNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 36-40
- Ollomuradov Nurali Yoqub o'g'li*
SHAHAR AHOLISINING IJTIMOIIY HAYOTIDAGI O'ZGARISHLAR VA MUAMMOLAR TAHLILI (XX
ASRNING 70-80 YILLARI O'ZBEKISTONNING JANUBIY VILOYATLAR MISOLIDA) 41-44
- Baxriddinov Odiljon Jamshid o'g'li*
MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY
TADBIRKORLIKNING VUJUDGA KELISHI VA UNING YOSHLAR HAYOTIDA TUTGAN
O'RNI 45-50
- Arslonbekov Nursulton Azizbek o'g'li*
ZIYOVUDDINXON IBN ESHON BOBOXONNING ARAB MAMLUKATLARIDA BO'LGAN DASTLABKI
SAFARI VA UNING NATIJALARI 51-55
- Нурметова Фазилат Илхомовна*
ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН-КОРЕЯ РЕСПУБЛИКАСИ БИЛАН МУНОСАБАТЛАРИНИНГ ЯНГИ
БОСҚИЧИ..... 56-61
- Рахманова Мавлуда Эркин қизи*
ЎЗБЕКИСТОН ССРГА МАЖБУРИЙ КЎЧИРИЛГАН ХАЛҚЛАРНИНГ ИККИНЧИ ЖАҲОН
УРУШИДАН КЕЙИНГИ ИҚТИСОДИЙ ВА ИЖТИМОИЙ ҲАЁТИ ТАРИХИ..... 62-66

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

- Avlokulov Anvar Ziyadullayevich*
HISOB SIYOSATI AUDITI NATIJALARINI UMUMLASHTIRISH VA BAHOLASH
TARTIBI 67-71
- Исманов Иброхим Набиевич*
ИСЛОМИЙ МОЛИЯГА МУВОФИҚ БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИ: МУАММОЛАР ВА
ИМКОНИАТЛАР..... 72-81

Murtozayev Sardorbek Abdijalil o'g'li

О'ЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЙОТИГА ТО'Г'РИДАН-ТО'Г'РИ ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЖАЛБ ҚИЛИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ ВА ИНСТИТУТСИОНАЛ АСОСЛАРИ 82-88

Умаров Абдувахоб Турсунович

ҲУДУДЛАРИНИ БАҲҚАРОП РИВОЖЛАНТИРИШ ДАСТАКЛАРИ ВА УЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ИМКОНИЯТЛАРИ 89-97

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Jumaniyozova Sabohat Bekturdiyevna

АНТРОП ТАМОЙИЛ НАҚИДАГИ ФАЛСАФИЙ ҚАРАШЛАРНИНГ ДИНАМИКАСИ 98-102

Majitov Maxmud

МА'НАВИЙ ТАРБИЯНИНГ МА'РИФАТЛИ ШАХС РИВОЖИДАГИ О'РНИ 103-108

Xamrayev Sardorbek Sharafutdinovich

БАҲҚАРОП ЕКОТУРИЗМНИ ЯРАТИШДА ЗАМОНАВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ВА ТАБИАТ БИРЛАШИШИНИНГ ИЖТИМОИЙ-ФАЛСАФИЙ ҲАВАЛАЛАРИ 109-112

Vaxobova Dilfuza Roziqovna

АБУ АБДУЛЛОҲ РУДАКИЙНИНГ АДАБИЙ – МА'НАВИЙ МЕРОСИ Г'АРБ ОЛИМЛАРИ ТОМОНИДАН О'РГАНИЛИШИ 113-119

Karimov Ulmasbek

ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИ ВА ТАДБИРКОРЛИК МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ФАЛСАФИЙ ҲАВАЛАЛАРИ 120-125

Matnazarova Muhayyo, Aripova Nasiba

ЕТНИК-БАҲРИКЕНГЛИК-МИЛЛАТЛАРАРО МУНОСАБАТЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ АСОСИЙ МЕХАНИЗМИ СИФАТИДА 126-130

G'ulomov Obid G'ayratovich

ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТИДА - YOSHLAR МА'НАВИЯТИГА ТА'СИР ҚИЛУВЧИ ОМИЛЛАР 131-134

Яздонов Зиқирилло Шуқуриллович

МОВАРОУННАҲР ВА ХУРОСОНДА СЎФИЙЛИК АНЪАНАЛАРИНИНГ БОҒЛИҚЛИГИ ВА ЎЗАРО ТАЪСИРИ 135-139

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Boboraimova Maftuna Asatullo qizi

ХИТОЙ ВА ИНГЛИЗ ТИЛИДА ҲУРАМАТ КАТЕГОРИЯСИНИ ИФОДАЛОВЧИ "МУРОЖААТ" ЛЕКСЕМАСИНИНГ ҚО'ЛЛАНИШИ 140-146

Xursanov Nurislom Iskandarovich

ДРАМАЛАРДА МЕТОФОРЛАРНИНГ СОТСИАЛ ХОСЛАНИШИ (ИНГЛИЗ ВА О'ЗБЕК ТИЛЛАРИ МИСОЛИДА) 147-151

Atadjanova Sevara Bekmurotovna

САҲОНАТНОМА ЖАНРИНИНГ ГЕНЕЗИСИ ВА ТАРАҚҚИЙОТИ 152-160

Каюмова Нодира Карим кизи

ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В РЕЧИ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА ... 161-166

<i>Мукумов Махмуд Худайбердиевич</i> ИЛМИЙ МАТНЛАРНИНГ ЛИНГВИСТИК ВА ЭКСТРАЛИНГВИСТИК ОМИЛЛАРИ	167-171
<i>Нарзуллаева Мафтуна Одилбек кизи, Юсупова Шохсанам Мирзали кизи, Иссагуллаева Феруза Ражабовна</i> ВОПРОСЫ ТИПОЛОГИИ И ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ БЫТОВОЙ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРИАЛЕ РУССКОГО И УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКОВ)	172-176
<i>Mirobidova Nilufar Murodjon qizi</i> O‘ZBEK AYOLLAR NUTQIDA KONNOTATIV MA‘NONING IFODALANISHI	177-180
<i>Murtazayeva Xadicha Nuriddinovna</i> TIBBIY TERMINOLOGIYANING YASALISH XUSUSIYATLARI	181-185
<i>Камбарова Маржан Адил қизи</i> АНТРОПОЦЕНТРИЧЕСКИЕ ПОСЛОВИЦЫ И ИХ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ В АНГЛИЙСКОМ, РУССКОМ, УЗБЕКСКОМ, КАЗАХСКОМ ЯЗЫКАХ	186-191
<i>Nizomova Iroda</i> INGLIZ VA O‘ZBEK NASRIDA “O‘GAY ONA” OBRAZINING BADIY TASVIRI	192-197
<i>Mamanazarova Gulhayo Ilhamjanovna</i> METODOLIK KELAJAKLAR: KOGNITIV STILISTIKANI BOG‘LASH	198-203
<i>Sobirova Zarnigor Rahimovna</i> “DIALEKT” VA “DIALEKTIZM” TUSHUNCHASI: INGLIZ DIALEKTLARI VA ULARNING XUSUSIYATLARI	204-209
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Jurayev Sherzod Yuldashevich</i> DAVLAT BOSHQARUVI VA DAVLAT XIZMATINI RAQAMLASHTIRISHNING MOHIYATI VA UNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI HORIJIIY TAJRIBA MISOLIDA	210-213
<i>Ражабов Нариман Шарифбаевич</i> БИОЛОГИК РЕСУРСЛАРНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ВА УЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШДА ЭКОЛОГИК МЕЪЁРЛАШНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ МАСАЛАЛАРИ	214-219
<i>Nishonov Abdulloh Ubaydulloh o‘g‘li</i> ATOM ENERGIYASIDAN FOYDALANISHNING EKOLOGIK-HUQUQIY MUAMMOLARI ...	220-229
<i>Когамова Асель Шукирбавна</i> ЭЛЕКТРОННОЕ ПРАВИТЕЛЬСТВО РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН: ОПЫТ, ПРОБЛЕМЫ, РЕШЕНИЯ	230-235
<i>Qilichova Munira Azimjon qizi</i> ISLOM MOLIYASI TALABLARI ASOSIDA UY-JOYNI MOLIYALASHTIRISH SHARTNOMALARINING O‘ZIGA XOS JIHATLARI	236-247
<i>Панабергенова Жамиля</i> ОПРЕДЕЛЕНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ.....	248-254
<i>Qurbonov Doniyorbek Davlat o‘g‘li</i> KONSTITUTSIYA VA QONUNNING USTIVORLIGI – HUQUQIY DAVLATNING ASOSIY BELGISI	255-259
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	

<i>Axmedov Akmal Yusufovich, Sherqo'ziyeva Zarnigor</i> BO'LAJAK PSIXOLOGLARNING O'QUV FAOLIYATIDA KOMMUNIKATIV KOMPETENTSIYASINI RIVOJLANTIRISH	260-264
<i>Ibragimova Xurshida Xusanbayevna</i> IJTIMOIY ADAPTATSIYA PSIXOLOGIK MUAMMO SIFATIDA	265-269
<i>To'lanova Mahliyo Murotali qizi</i> BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KASBIY DEFORMARSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK PSIXOLOGIK USULLARI	270-274
<i>Qurbonova Nozima</i> OLIV TA'LIM MUASSASALARINING BO'LAJAK BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QITUVCHILARIDA TARG'IBOTCHILIK KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH	275-280
<i>Abdullayeva Bahriniso Baxtiyorovna</i> BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA O'QITUVCHILARINI SPORT MURABBIY ASOSIDA KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASH TEXNOLOGIYALARI	281-287
<i>Esanova Gulchehra</i> FUTBOLDA TAYYORGARLIK JARAYONINI BOSHQARISH VA TESTLAR YORDAMIDA JISMONIY SIFATLARNI BAHOLASH MASALALARI	288-292
<i>Qurbonmurodov Egamberdi</i> YOSH BASKETBOLCHILARNI KOMPLEKS TAYYORLASH	293-298
<i>Erkinova Lutfiya Qudratovna</i> LOYIHA METODI AN'ANAVIY USULLARGA TO'LDIRUVCHI SIFATIDA.....	299-303
<i>Sanoyev Gaybullo Abduraxmonovich</i> AJDODLAR MEROSINI O'RGANISH JARAYONIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING SAVODXONLIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI	304-310
<i>Ibadullaeva Zamira Kuanishovna</i> MUSIQA FANI DARSIDA PEDAGOGIK METOD VA TEXNOLOGIYALARNI TAKOMILLASHTIRISHDA O'QITUVCHINING KASBIY MAHORATI	311-315
<i>Babayev Anvar Axmedovich</i> FUTBOLCHILARNING STRATEGIK VA TAKTIK TAYYORGARLIGI: ENG YUQORI SAMARADORLIKKA INTILISH	316-320
<i>Давыдова Руфина Артуровна</i> РОЛЬ ГУМАННО-ЛИЧНОСТНОЙ ПЕДАГОГИКИ Ш.А.МОНАШВИЛИ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ УЧАЩЕГОСЯ	321-327
<i>Омонов Даврон Алишерович</i> ВИДЫ УДАРОВ НОГАМИ В КИКБОКСИНГЕ	328-333
<i>Kayimova Nargiza</i> THE IMPORTANCE OF USING LITERATURE IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE	334-338
<i>Ismoilov Erkin Mengnimurotovich</i> O'SMIRLIK DAVRIDA INTELLEKTUAL VA EMOTSIONAL RIVOJLANISHNING XUSUSIYATLARI	339-343

Received: 05 June 2024
Accepted: 15 June 2024
Published: 25 June 2024

Article / Original Paper

FEATURES OF HOUSING FINANCE CONTRACTS CONSIDERING THE REQUIREMENTS OF ISLAMIC FINANCE

Kilichova Munira Azimjon qizi

Doctoral student of Tashkent state university of law

Abstract. This article discusses the legal aspects of the introduction of Islamic finance in Uzbekistan, the importance of Islamic finance housing financing products, and types of contracts. Also, the types of existing traditional home financing contracts are mentioned. In the absence of Islamic banks, the legal bases of business entities operating on the basis of Islamic finance requirements and some of the Islamic finance home financing contracts used by them are analyzed. Suggestions and recommendations on the importance of studying the topic and protection of consumer rights are given.

Key words: Islamic finance, housing financing, alternative finance, mortgage credit, business partnerships, limited partnership, Mudaraba, Murabaha, Ameen housing cooperative, guarantee.

ISLOM MOLIYASI TALABLARI ASOSIDA UY-JOYNI MOLIYALASHTIRISH SHARTNOMALARINING O`ZIGA XOS JIHATLARI

Qilichova Munira Azimjon qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada islom moliyasining O`zbekistonda joriy qilinishining huquqiy tomonlari, islom moliyasi uy-joyni moliyalashtirish mahsulotlarining muhimligi, shartnoma turlari muhokama qilingan. Shuningdek, mavjud an'anaviy uyni moliyalashtirish shartnomalarining turlari keltirib o`tilgan. Islom banklari mavjud bo`lmagan sharoitda amaliyotda islom moliyasi talablari asosida ishlayotgan tadbirkorlik subyektlari faoliyatining qonuniy asoslari hamda ular qo`llayotgan islom moliyasi uyni moliyalashtirish shartnomalarining ba`zilari tahlil qilingan. Mavzuni o`rganishning muhimligi hamda iste'molchilar huquqlarini himoya qilish bo'yicha taklif va tavsiyalar berilgan.

**Kalit so`zlar:** Islom moliyasi, uy-joyni moliyalashtirish, muqobil moliya, ipoteka krediti, xo`jalik shirkatlari, kommandit shirkat, Mudaraba, Murobaha, Amin uy-joy kooperativi, kafolat,

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI4Y2024N39>

Kirish. So`nggi yillarda dunyo bo'yicha islom moliyasining rivojlanib borayotganligi hamda O`zbekiston aholisi va tadbirkorlari orasida diniy e'tiqodi tufayli Shariat talablariga mos bo`lgan mahsulot va xizmatlarga talab ortayotganligi O`zbekistonda islom moliyasini joriy qilish masalasini dolzarb qilmoqda. O`zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2020-yil 29-dekabrda Oliy Majlisga murojaatnomasida O`zbekistonda islom moliyaviy xizmatlarini joriy qilish vaqti-soati kelganligini, bu bo'yicha huquqiy bazani yaratish kerakligini ta'kidlagan edi [1]. Shu o`rinda, O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 04.09.2023-yildagi 292-sonli "O`zbekiston Respublikasi Prezidentining tadbirkorlar bilan 2023-yilgi ochiq muloqotida belgilangan vazifalarni amalga oshirish chora-tadbirlari to`g`risida"gi qarorining

“Yoʻl xaritasi”da islomiy mahsulotlar, xizmatlar va banklar faoliyatining huquqiy asosini yaratish vazifalari belgilangan [2]. Shuningdek, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023 yildagi 158-son bilan qabul qilingan **“Oʻzbekiston – 2030” Strategiyasi toʻgʻrisida**”gi farmonida kamida 3 ta tijorat banklarida islom moliyasi mezon va tartiblarini joriy etish, islom moliyasining qonuniy asoslarini shakllantirish belgilangan [3].

Shu oʻrinda taʼkidlash kerakki, soʻnggi yillarda Oʻzbekistonda aholi sonining ortib borayotganligi holati ham aholini uy-joy bilan taʼminlash masalasining muhimligini koʻrsatadi [4]. Uy-joylarni qurishning koʻpaytirilishi masalasi 2023-yil 26-sentabrda 112-son bilan qabul qilingan Prezidentning “Toshkent shahrini 2030-yilga qadar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish chora-tadbirlari” toʻgʻrisidagi farmonida aks etgan boʻlib, 2030-yilga qadar 44000 xonadonga moʻljallangan uy-joy qurish vazifasi belgilangan [5]. Shuningdek, Prezident Shavkat Mirziyoyev joriy yilning 12-mart kunida 2024-yilda quriladigan uy-joylar hamda “Yangi Oʻzbekiston” massivlari qurilishi boʻyicha oʻtkazgan yigʻilishida quyidagilarni taʼkidlab oʻtdi: *“Koʻrib turibsizlar, aholimiz soni tez oʻsib boryapti. Buning uchun shunga mos uy-joy, ijtimoiy va ishlab chiqarish infratuzilmasini barpo qilib borishimiz zarur. Agar biz odamlarni rozi qilamiz desak, uy-joy eng katta masala. 2024 yil ipoteka dasturi doirasida 80 mingta uy-joy qurish rejalashtirilgan. Bu juda kam. Oldimizga qoʻygan ulkan marralarga erishish uchun uy-joy qurilishi hajmini har yili kamida 20 foizga oshirib borishimiz kerak [6]”*.

Aholining baʼzi qatlami uchun qurilayotgan uy-joylarni moliyalashtirish vositalarining qanday koʻrinishlari mavjudligi muhim hisoblanadi. Bugungi kunda Oʻzbekistonda uy-joyni naqd pulga sotib olish imkoni boʻlmagan aholi qatlami uchun tijorat banklari tomonidan bozor tamoyillariga asoslangan ipoteka kreditlari taqdim etiladi [7]. Bundan tashqari, qurilish kompaniyalari tomonidan koʻp hollarda nasiya savdosiga asoslangan tartibda uy-joy sotib olish taklif qilinmoqda. Mazkur moliyalashtirish muassalari va usullarini tahlil qiladigan boʻlsak, anʼanaviy tijorat banklarining ipoteka kreditlaridan aholining maʼlum qatlami foydalanmaydi. Birlashgan millatlar tashkiloti taraqqiyot dasturi tomonidan oʻtkazilgan soʻrovnomada aholining 56% diniy qarashlari sababli bank kreditlaridan foydalanmasligini bildirgan [8]. Sababi anʼanaviy banklar foiz evaziga aholiga yoki tadbirkorlarga kredit beradi, foiz esa Islom dinida ribo hisoblanib taqiqlangandir. Xususan, Qurʼoni Karimning Baqara surasi 275-oyatida Alloh tijoratni halol, riboni harom qilganligi keltirilgan [9]. Allohning Rasuli Muhammad (s.a.v.) shunday marhamat qilganlar: “Foyda keltirgan har bir qarz foizdir” [10;55]. Shuningdek, nufuzli ilmiy tashkilot hisoblanuvchi Islomiy fiqh akademiyasining rezolutsiyasida shunday deyiladi: “Uy insonning asosiy ehtiyoji hisoblanadi. Ushbu ehtiyoj qonuniy (halol) pul vositalari orqali amalga oshirilishi kerak. Uy-joyni moliyalashtirish usuli sifatida rivojlanish uchun qarzlar ustiga foizlar qoʻllashni qabul qilgan koʻchmas mulk yoki uyni moliyalashtiruvchi bank muassalari yoki boshqa moliya tashkilotlaridan, ular hisoblaydigan foizlarning past yoki baland boʻlishidan qatʼi nazar, foydalanish Shariat boʻyicha mumkin emas. Sababi bu usul Ribo (sudxoʻrlik) hisoblanadi [11;101]. Ushbu tushuntirishlarga asoslangan holda aholining maʼlum qismi anʼanaviy banklardan islom dinida taqiqlangan ribo sababli ham foydalanmasliklari maʼlum boʻladi. Shu sababli alternativ moliya hisoblanuvchi islom moliyasi talablari asosida uy-joyni moliyalashtirish munosabatlarining oʻziga xos jihatlarini oʻrganish, huquqiy asoslarini takomillashtirish muhim hisoblanadi.

Metodologiya. *Ushbu maqolada kontent analiz, yaʼni manbalar tahlili, mavjud qonunchilikni va tartibni muhokama qiluvchi normativ huquqiy tadqiqot metodi hamda xorijiy*

qonunchilikni va amaliyotni solishtirib o'rganish maqsadida qiyosiy-huquqiy tahlil metodlaridan foydalanilgan.

Adabiyotlar tahlili. Cammackning fikriga ko'ra islom moliyasi bank, moliya, investitsiya va sug'urta xizmatlariga tegishli bo'lib, ushbu xizmatlar faoliyati islom huquqi qoidalariga asosan tashkil qilinadi. Islom huquqiga amal qilinishining eng muhim jihatlaridan biri foiz to'lash bilan bog'liq tranzaksiyalarning oldi olinishidir [12;1]. Alamga ko'ra islom moliyasi an'anaviy bank tizimiga alternativ moliya tizimi hisoblanib, musulmonlarning moliyaviy mahsulotlar va xizmatlarga bo'lgan o'ziga xos ehtiyojlarining Shariat (islom huquqi) bo'yicha amalga oshirilishini bildiradi. Islom moliyasi produktlari riskni taqsimlash, real aktivlarga asoslangan tranzaksityalar, savdo faoliyatida qatnashish, ijara, loyihalarni moliyalashtirishga asoslanadi. Foyda va zararni bo'lishish (profit and loss sharing) iqtisodda adolat va tenglikni ta'minlovchi mashhur jihat hisoblanadi. [13;131.] Baber islom moliyasi faqatgina foyda ko'rishni ko'zlamay jamiyat va insoniyat foydasiga xizmat qiladi deydi [14;34]. Jusoh esa islom moliyasi bo'yicha uy-joyni moliyalashtirishni islom moliyasining muhim jihatidir deb hisoblab, iste'molchilar ehtiyojlarini qondirish uchun turli xil uyni moliyalashtirish mahsulotlari borligini keltiradi [15;879]. Yustiardhiga ko'ra uyni moliyalashtirish turli mamlakatlardagi ko'plab odamlar tomonidan talab qilinadigan xizmatlardan bo'lib, islom moliyasi bo'yicha ko'p hollarda qo'llaniladigan uy-joy shartnomalarini muhokama qiladi [16;386.]

Muhokama va natijalar. Uy-joyni moliyalashtirish bo'yicha amaliyotni tahlil qiladigan bo'lsak, O'zbekiston sharoitida uy-joyni moliyalashtirishda tijorat banklari ipoteka kreditlari asosiy vosita hisoblanadi. Tijorat banklari orqali berilayotgan ipoteka kreditlari an'anaviy moliya tizimiga asoslanganligi uchun ma'lum aholi qatlamining ushbu kreditlardan foydalanmasliklarini yuqorida aytib o'tdik. Islomiy moliya xizmatlarini an'anaviy banklarda ko'rsatib bo'lmashligining asosiy sababi esa O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi qonun 4-moddasida ko'rsatilgan banklarning bevosita savdo faoliyati bilan shug'ullanishlari mumkin emasligi bilan izohlanadi [17]. Nazariyaga ko'ra, an'anaviy va islomiy banklar muhim jihatlari bilan bir-biridan farq qiladi. An'anaviy banklar faoliyati kredit qarz munosabatlariga asoslanib, risklarni bir tarafga o'tkazishga imkon bersa, Islom banklari faoliyati real aktivlarga asoslangan bo'lib, risklarni taraflar o'rtasida taqsimlashga qaratilgan. Islom banklari Shariat qoidalariga asosan faoliyat yuritganligi uchun real iqtisodiy faoliyatsiz qarz berib evaziga foizlar olishni va aktiv mavjud bo'lmagan yoki aktivga egalik qilmay turib uni o'tkazishni hamda shartnomadagi noaniqliklarni qo'llay olmaydi [18;6]. Shu sababli Islom banklarining asosiy faoliyati savdoga asoslanib, uy-joyni moliyalashtirishda avval bank o'zi sotib olib so'ngra mijozga sotganligi bois savdo faoliyati hisoblanadi.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 27-maydagi 4732-son "Ko'p kvartirali uylarni ulush kiritish asosida qurish jarayonini tartibga solish chora-tadbirlari haqida"gi qaroriga muvofiq qabul qilingan "Ko'p kvartirali uylarni ulush kiritish asosida qurish to'g'risida"gi Nizomga asosan quruvchi va jismoniy yoki yuridik shaxs o'rtasida ulush kiritish asosida qurilishda ishtirok etish to'g'risida shartnoma tuziladi [19]. Amaliyotda ko'plab fuqarolar uy-joyni qurilish kompaniyalariga ulush kiritib ulushdor bo'lish orqali olishmoqda. Shuningdek, uy-joy olishda qurilish kompaniyalari bilan mijozlar o'rtasida investitsiya shartnomasi, ipoteka hamda uy-joy oldi-sotdi shartnomalari tuziladi.

Mavjud moliya tizimiga muqobil hisoblanuvchi Islom moliyasi doirasida Islomiy banklarni ochish kelajakda qabul qilinishi kutilayotgan O'zbekistonda Islom moliyasini joriy qilish qonuniga bog'liq hisoblanadi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan ishlab chiqilgan "Mikromoliya tashkilotlari tomonidan islomiy moliyalashtirishga oid xizmatlarni ko'rsatish tartibi tog'risida"gi Nizom loyihasi ishlab chiqilgan bo'lib, normativ-huquqiy hujjatlar loyihalari muhokamasi portali hisoblanuvchi regulation.gov.uzga 2023-yil 27-dekabrda qo'yilgan edi, biroq ushbu nizom hali qabul qilingani yo'q. Shu sababli hali Islom banklari mavjud bo'lmagan hamda mikromoliya tashkilotlari tomonidan Islom moliyasi xizmatlarini ko'rsatish imkoniyati yo'q sharoitda uy-joyni moliyalashtirishning Shariat talablariga mos keluvchi xizmatlarini ko'rsatuvchi ba'zi no bank hisoblanuvchi tadbirkorlik subyektlarini amaliyotda ko'rish mumkin. Ushbu tadbirkorlik subyektlari xo'jalik shirkatlari shaklida faoliyat yuritib, Islom moliyasi talablari asosida uy-joyni moliyalashtirish xizmatini ko'rsatishmoqda. Masalan, "Uzaro invest" kommandit shirkati Islom moliyasi talablari asosida uy-joyni muddatli to'lovga aholiga sotish faoliyati bilan shug'ullanadi [20]. Shuningdek, ko'pchilikka tanish bo'lgan "Iman invest" kommandit shirkati ham kompaniya faoliyatiga investitsiya qilgan shaxslarga yiliga 19-24% miqdorida foyda olish orqali uy-joy uchun pul yig'ib borishni taklif qilishadi [21].

Yuqoridagi kommandit shirkatlaridan farqli ravishda Islom moliyasi talablari asosida uy-joyni moliyalashtirishni "Trast Muamalat" MCHJ ham taklif qilmoqda. 2022-yil 7-oktabrda tashkil etilgan "TRAST MUAMALAT" MCHJ "Trastbank" xususiy aksiyadorlik bankining lizing sho'ba xo'jalik korxonasi hisoblanadi. Jamiyat 2019-yil 22-avgustda "Trastbank" XAB va Islom taraqqiyot banki guruhi tashkiloti Xususiy sektorni rivojlantirish bo'yicha Islom korporatsiyasi o'rtasida "Maslahat xizmati" to'g'risidagi imzolangan shartnomaga asosan tashkil etilgan [22]. Mazkur kompaniya ham yuridik va jismoniy shaxslar uchun uy-joyni moliyalashtirish xizmatini ijara (lizing) shartnomasi asosida taqdim etadi.

Yuqoridagi tadbirkorlik subyektlari tomonidan uy-joyni moliyalashtirishda qo'llanilayotgan shartnomalarni tahlil qiladigan bo'lsak, birinchi o'rinda, ularning faoliyatiga asos qilib olinayotgan normativ hujjat O'zbekiston Respublikasining "Xo'jalik shirkatlari to'g'risida"gi qonuni hisoblanadi. Ushbu qonunga asosan muassislarning (ishtirokchilarning) ulushlariga (hissalariga) bo'lingan ustav fondiga (ustav kapitaliga) ega bo'lgan tijorat tashkiloti xo'jalik shirkati hisoblanadi, bunday shirkatda muassislar (ishtirokchilar) yoki ulardan ayrimlari shirkat nomidan tadbirkorlik faoliyati yuritishda shaxsan ishtirok etadilar. Shuningdek, xo'jalik shirkatlari qonunchilikda taqiqlanmagan har qanday faoliyat turi bilan shug'ullanishlari mumkinligi ko'rsatilgan [23]. Bundan tashqari, fuqarolik-huquqiy munosabatlarning erkinligi prinsipiga ko'ra jismoniy va yuridik shaxslar shartnoma asosida o'z huquq va burchlarini belgilashda va qonunchilikka zid bo'lmagan har qanday shartnoma shartlarini aniqlashda erkinligi [24] bois uy-joyni amalda moliyalashtirayotgan yuqoridagi tadbirkorlik subyektlari Islom moliyasi shartnomalarining turlarini hamda talablarini qo'llashmoqda.

"Xo'jalik shirkatlari to'g'risida"gi qonunga asosan "Uzaro invest" va "Iman invest" kabi kompaniyalarning tashkiliy-huquqiy shakli qonunchilikda belgilangan kommandit shirkat turiga mos kelib, kommandit shirkat deganda shirkat nomidan tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiradigan hamda shirkatning majburiyatlari bo'yicha o'zlarining butun mol-mulkulari bilan javob beradigan **ishtirokchilar (to'liq sheriklar)** bilan bir qatorda shirkat faoliyati bilan

bog'liq zararlar uchun o'zlari qo'shgan hissalar doirasida javobgar bo'ladigan hamda shirkat tomonidan tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishda **ishtirok etmaydigan bir yoki bir necha ishtirokchi (hissa qo'shuvchi, kommanditchi)** mavjud bo'lsa, bunday shirkat kommandit shirkat deb hisoblanadi. Kommandit shirkatda kompaniya boshqaruvi to'liq sheriklar tomonidan amalga oshirilib, to'liq sheriklar shirkatning majburiyatlari bo'yicha o'zlarining nomidagi butun mol-mulki bilan javob beradilar. Biz keltirayotgan kommandit shirkatlari "Uzaro invest"da to'liq sherik bo'lib "Oqil himoya" MCHJ, "Iman invest"da "Iman halal investments" MCHJ hisoblanadi. Shuningdek, to'liq sheriklardan tashqari "Uzaro invest" va "Iman invest" faoliyatiga hissa qo'shuvchi sifatida sarmoya kiritib, a'zo bo'lgan shaxslar shirkatda kommanditchi hisoblanishadi hamda shirkat daromadidan foyda olish bilan birga uy olish uchun pul jamg'arib borishlari mumkin bo'ladi. Mazkur holatda shuni e'tiborga olish kerakki, ishtirokchilar shirkat faoliyati bilan bog'liq zararlar uchun o'zlari qo'shgan hissalar doirasida javobgar bo'ladilar. Bu shuni anglatadiki, kommandit shirkat faoliyati zarar ko'radigan yoki bankrot bo'ladigan bo'lsa, hissadorlar o'z qo'shgan ulushlarini yo'qotishga tayyor bo'lishlari kerak bo'ladi. Ushbu holatning Islom moliyasi qoidalarida qanday tartibga solinishi kerakligini yuqoridagi shirkatlar qo'llayotgan shartnomalar misolida ko'rib chiqamiz.

"Uzaro invest" va "Iman invest" faoliyatini amalga oshirish uchun qo'llayotgan shartnomalarini tahlil qiladigan bo'lsak, "Uzaro invest" mijozlariga Islom moliyasi talablari asosida uy-joy olib berish uchun ikki xil shartnomani qo'llaydi. Ushbu shartnomalar mudoraba hamda murobaha shartnomasi bo'lib, shirkatga hissa kiritib a'zo bo'lgan ishtirokchilar bilan avvalo mudoraba, ya'ni sarmoya kiritish shartnomasi tuziladi. **Mudoraba (foydani taqsimlash)** Arablar orasida Islom dini kelishidan avval savdo uchun qo'llanilgan biznes shakllaridan biri bo'lgan.

Mudoraba atamasining asosi Qur'on yoki Sunnatda keltirilmagan bo'lsa ham, ushbu atama ilk musulmonlar tomonidan savdoni boshqarishda ishlatilgan. Mudoraba atamasining asosi Qur'onning Muzzammil surasi 20-oyatida zikr qilingan "Ba'zilar Allohning fazlini izlab yer yuzida sayohat qiladilar"da qo'llanilgan "al-darb al-ard" iborasidan olingan bo'lib, "yer yuzida sayohat qilish" ma'nosini bildiradi. Mazkur atamani Suhayb r.a. rivoyat qilganlaridek, Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.) ham quyidagicha tasdiqlaganlar: "Allohning (S.V.T.) barakasi bo'ladigan uch narsa quyidagilardir: kechiktirilgan savdo, muqarada (foydani taqsimlash), bug'doy va arpani sotishga emas, balki uy ehtiyojlari uchun aralashtirish (Sunan ibn Moja). Mudoraba "jimlikdagi hamkorlik" deb ham atalib, mazkur shartnoma taraflari biznesni ma'lum miqdordagi mablag' bilan ta'minlovchi va "uxlayotgan", "harakatsiz" holatda ishtirok etuvchi moliyalashtiruvchi (rabbul mal) hamda ishonchli shaxs yoki biznes agenti hisoblanuvchi tadbirkor (mudorib) bo'ladi. Mudoribdan mudoraba shartnomasidagi investitsiyadan optimal foyda olish uchun kapitalni Shariat huquqiga bo'ysungan holda ehtiyotkorlik va yaxshi xulq bilan boshqarish talab etiladi. Mudorib bilimi va qobiliyatidan boshqa hech qanday mulkni biznesga tikmaydi. Shuningdek, mudorib biznes faoliyatini boshqarayotgani uchun hech qanday maosh talab qilmasligi kerak. Umuman olganda, Mudoraba (foydani taqsimlash) – bu foyda bo'yicha sheriklik bo'lib, unda bir tomon (rabbul mal) kapital bersa, boshqa taraf (mudorib) esa mehnati bilan ta'minlaydi.

Mudoraba shartnomasi ham boshqa shartnomalar singari oferta va akseptning qabul qilinishi bilan tuziladi. Shartnomaga kiritiladigan kapital turi bo'yicha turli xil qarashlar mavjud bo'lib, Molikiy mazhabi olimlaridan bo'lgan Ibn Rushdga asosan faqihlarning katta qismi

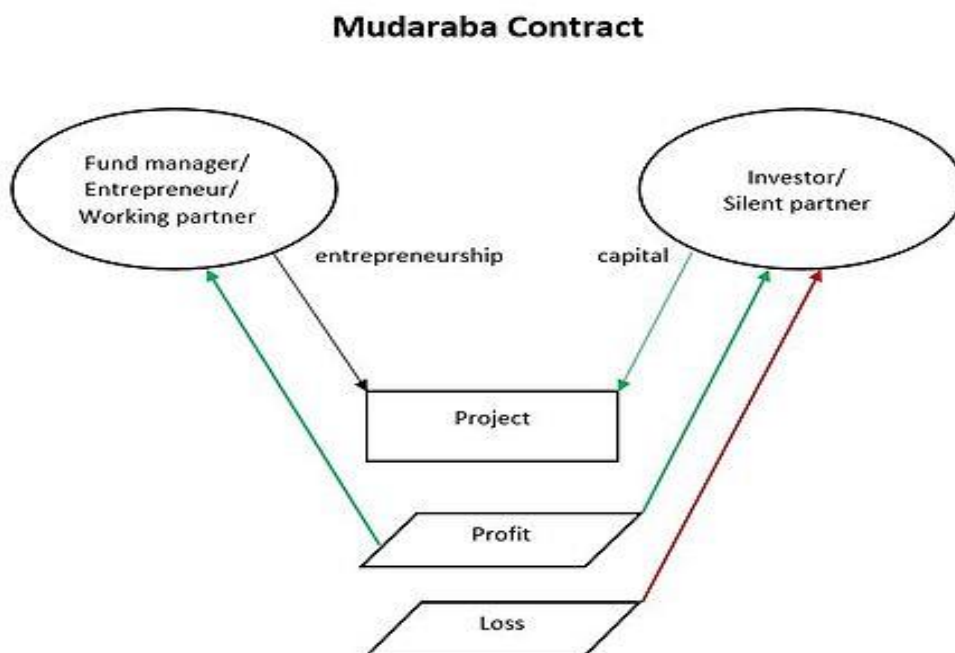
investitsiya kapitali pul aktivlari yoki valyuta (dinor yoki dirham) shaklida bo'lishi kerak. Sababi pul aktivlari shartnoma taraflarining barchasi tomonidan qabul qilingan ayirboshlash va qonuniy to'lov vositasi sifatida o'ziga xos qiymatga ega. Shu bilan birga, aksariyat islom dini ulamolari pul bo'lmagan aktivlardan yoki naturadan kapital sifatida foydalanishni rad etadilar, chunki aktivlarning boshlang'ich qiymatini baholash noaniqlik (g'arar)ni keltirib chiqaradi. Buning sababi esa mulkni baholovchi shaxslar har xil qiymatni qo'yishlari mumkin.

Mudorabada kapitalni himoya qilishda barcha klassik olimlar birgalikda kafolat qo'llashni taqiqlaganlar. Sababi mudoraba qarz hisoblanmay, foyda-zarar-taqsimot tartibida ishlaydi, shuning uchun garov va kafolat talab etilmaydi.

Mablag' bilan ta'minlovchi (rabbul mal) va tadbirkor (mudorib) foydadan ulush olish huquqiga ega bo'lib, rabbul mal kiritgan sarmoyasi uchun, mudorib esa tadbirkorlik tashabbuslari uchun qilgan harakatlari evaziga ulush oladi. Barcha islom ulamolari ish boshlangandan keyin yuzaga kelishi mumkin bo'lgan har qanday kelishmovchilikdan qochish uchun foydani qanday nisbatda taqsimlanishini oldindan belgilashga rozilik beradilar. Kapitalga yoki investitsiya qilingan aktivlarga egalik qilish har doim rabbulmalda bo'ladi. Jamg'arma ta'minlovchisi bozor tavakkalchiligi sababli yuzaga kelgan zarar uchun o'zi javobgar bo'ladi. Mudorib esa faqat vaqt va kuchini yo'qotadi. Rabbulmalning javobgarligi kapitalga qo'shgan hissasidan oshishi mumkin emas. Biroq, agar zarar mudoribning e'tiborsizligi va ma'naviy xavfi (g'osib) tufayli yuzaga kelgan bo'lsa, zararni tadbirkor (mudorib) qoplashi kerak bo'ladi.

Hozirgi kundagi mudorabaning konsepsiyasini qo'llayotgan zamoviy shartnomalarga oddiy sheriklik (sharikat al-tawsiyah al-basitah), odatdagi sheriklik (sharikat muhassah), aksiyadorlik kompaniyalari (sharikat musahamah) va mas'uliyati cheklangan gibridd sheriklik (sharikat al-tawsiyah bi-l-ashum) kabilar kiradi.

Yuqorida mudorabaga nisbatan kafillik berish klassik olimlar tomonidan mumkin emasligini yozgan edik, biroq zamonaviy olimlar mudorabaga uchinchi tomon kafolati (al-kafala) berish go'yasini ma'qullaydilar. Sababi kafillik riskka uchrash xavfini kamaytiradi va kapitalning qaytarilishini ta'minlaydi. Kafolat investorlarni (rabbul mal) bozor riskidan himoya qilmaydi, ammo noto'g'ri xatti-harakatlardan yoki firibgarlikdan himoya qilishi mumkin. Dalla Albarakaga binoan, mudoraba kapitalida mudorib (tadbirkor)ga kafolat berish taqiqlanadi. Shunga qaramay, agar kafolat hukumat tomonidan berilgan bo'lsa, bunga ruxsat beriladi. Hozirgi vaqtda uchinchi tomon kafolatlari hukumatdan yoki xususiy tashkilotlardan olinishi mumkin [25;349-358].

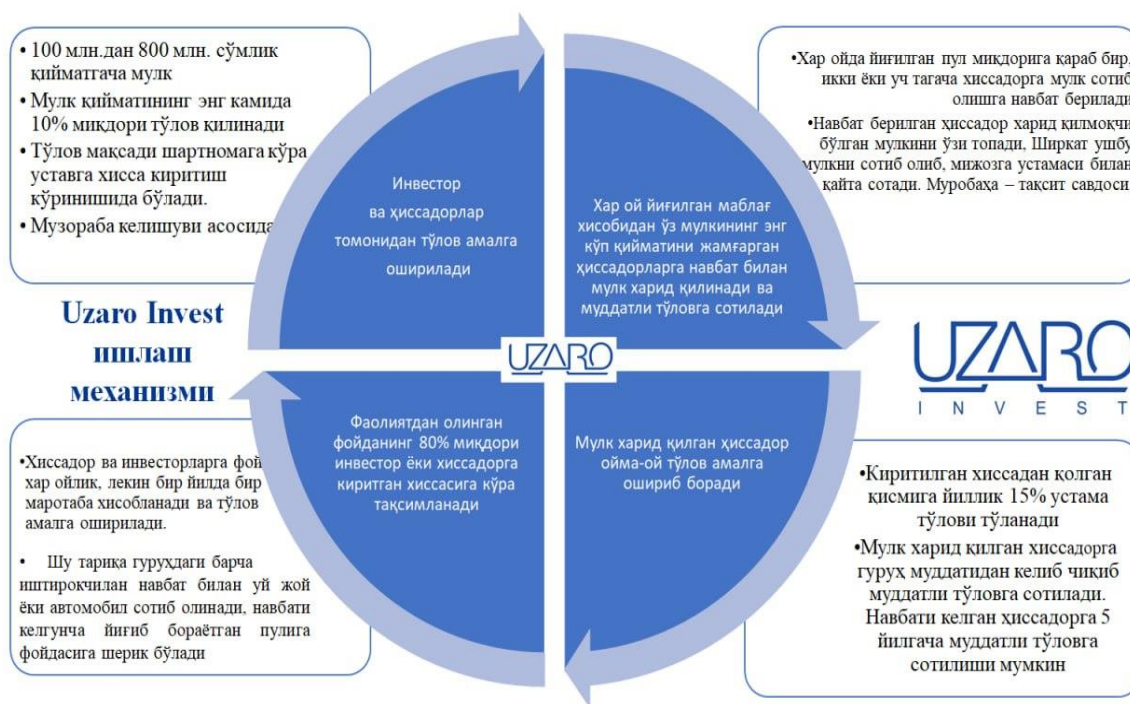

1-rasm. Mudaraba shartnomasining sxemasi [26].

Yuqorida mudaraba shartnomasining asoslari va umumiy shartlarini o`rganib chiqdik. Bizning qonunchilikka asosan ham mudaraba shartnomasining qoidalari xo`jalik shirkatlarining ishlash mexanizmiga mos kelganligi sababli ham ushbu shartnoma mexanizmiga mos bo`lgan tadbirkorlik subyektining tashkiliy-huquqiy shaklidan shirkatni qo`llashmoqda. Biroq, "Uzaro invest" faoliyati tadbirkorlik qilishdan ko`proq odamlardan yig`ilgan pullarni jamg`arib, navbati kelgan mijozlarga uy olib berganligi sababli Amin uy kooperativi qoidasiga o`xshaydi. Ushbu tushuncha shuni anglatadiki, kooperativga ulush kiritib unga a`zo bo`lgan shaxslar uy olish imkoniga ega bo`ladi. Kooperativ ishtirokchilari uy olish uchun mablag`ga ega bo`lish bilan bir qatorda kiritgan investitsiyalari hisobidan daromad olish huquqiga ega bo`lishadi. Ishtirokchilardan yig`ilgan pullar daromad olish uchun investitsiyaga kiritiladi yoki ishtirokchilar uy olishi uchun ishlatiladi. Amin uy kooperativi foyda-taqsimot qoidasiga amal qilish bilan birga daromadlarni taqsimlashda hamda boylik yaratishda adolat tamoyilini qo`llaydi. Amin uy kooperativi qoidasiga ko`ra investorlar va uy oluvchilardan birgalikda to`plangan pullar hisobiga uy olib beriladi va uyga ishlatilgan pulni to`lash xaridor tomonidan Musharaka Mutanaqisa shartnomasi asosida bo`ladi [27;494-495].

"Uzaro invest" shartnomasiga ko`ra uy olmoqchi bo`lgan sheriklar shirkatga a`zo bo`lib, yuqorida muhokama qilganimiz mudaraba shartnomasi asosida uy olish uchun pul kiritib borishadi. Shirkat eng ko`pi 800 000 000 (sakkiz yuz million) so`mgacha bo`lgan uyni olib berishi mumkin. Uy oluvchi shaxs uzog`i 5 yilgacha olmoqchi bo`lgan uyning yarim pulini shirkatda yig`ishi kerak. Uy-joy pulining miqdori yarmiga yetgandan so`ng shirkat uy pulining qolgan qismini qo`shib ushbu uyni mijozga olib beradi va uni Murobaha shartnomasi asosida mijozga muddatli to`lovga beradi. Ushbu vaziyatda shirkat uyning yarim narxiga qo`shgan puli evaziga 15% ustama qo`yadi hamda uyni oluvchiga qarzni to`lash uchun 5 yil muddatga beradi [28].

2-rasm. “Uzaro invest”ning ishlash mexanizmi [29].

Shu o`rinda, Murobaha shartnomasini muhohaka qiladigan bo`lsak, ushbu shartnoma foyda qo`shilgan savdo (bay u al-murabaha) deb atalib, ushbu savdoga ko`ra, obyekt asl narxi bilan ustiga qo`yilgan aniq ustama foydasi ko`rsatilgan holda sotiladi. Molikiy mazhabiga ko`ra ushbu savdo shunday tushuntiriladi: sotuvchi sotib oluvchiga obyektни necha pulga sotib olganligini hamda obyekt ustiga qancha miqdorda ustama qo`yayotganligini aytishi kerak. Masalan, buni 10 so`mga sotib oldim, senga esa 2 so`m ustama qo`yib sotaman yoki foyda nisbatini foizda ifodalashi ham mumkin (20% ustama qo`dim kabi). Hanafiy mazhabi ushbu shartnomani quyidagicha ta`riflaydi: dastlabki shartnomaga asosan olingan obyektни ustiga foyda ustamasi qo`ygan holda o`tkazishdir. Shofe`iy va Hanbaliy mazhablariga ko`ra quyidagicha ifodalanadi: tarablarga ma`lum bo`lgan obyektning haqiqiy narxi ustiga foyda ustamasini qo`yib sotish savdosi [30;353].

Ustama qo`yib savdo qilish shartnomasiga huquqiy tomondan ko`pchilik faqihlarning isboti bilan hamda Payg`ambarimiz (s.a.v.) sahobalari tomonidan ruxsat etilgandir. Biroq Molikiy mazhabi ushbu savdoni unchalik yoqlamaydi. Mazkur savdo turiga ruxsat berilganligining isboti quyidagi dalillardan kelib chiqqan:

1. Qur`onda umumiy ma`noda savdoga ochiqchasiga ruxsat berilganligi to`g`risida ko`plab oyatlar mavjuddir: “Va Alloh savdoga ruxsat berdi” [2:275], “Magar o`zaro rozilik ila tijorat bo`lsa, mayli”[4:29]. Ushbu oyatdan shu narsa tushuniladiki, o`zaro rozilik orqali ustama qo`yib savdo qilish mumkin bo`ladi.

2. Ishonchli rivoyatda esa shunday deyiladi: “Rasululloh (s.a.v.) Madinaga hijrat qilish arafasida bo`lganlarida, Abu Bakrning 2ta tuya sotib olganliklarini eshitadilar. Shunda Payg`ambarimiz (s.a.v.) Abu Bakrdan tualardan birini sotib olingan narxida ularga sotishini so`raydilar. Abu Bakr: “hech qanday bahosiz bu sizniki”, - deydi. Biroq, Payg`ambarimiz (s.a.v.): “Bahosiz emas”, - deb javob beradilar.

3. Ibn Mas`uddan (r.a.) rivoyat qilinadiki, bir martalik yoki foizli e`lon qilingan foydada hech qanday zarar yo`q.

4. Savdoning bu turi barcha huquqiy talablarga javob berib, bozorda muhim xizmatlardan biri bo`lib hisoblanadi hamda bozordagi bu savdodan bilimi bor insonlarga foyda qilish imkonini, bilimi yo`qlarga esa tovarlarni yaxshi narxda sotib olish imkonini beradi.

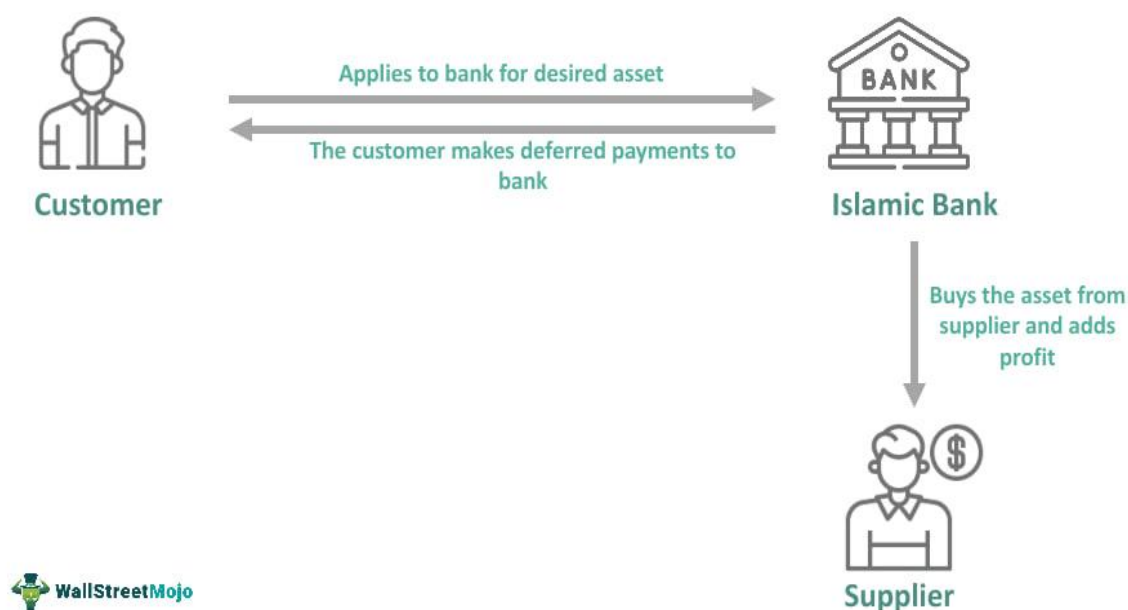
Yuqoridagilarga asosan, murabahada narx aniq bo`lganligi uchun ham ushbu savdoga ruxsat beriladi [31;354].

Murobaha savdosining asosiy shartlari quyidagilardan iborat: savdo moli savdo mahalida mavjud bo`lishi lozim; savdo moli savdo mahalida sotuvchining mulkida bo`lishi lozim; savdo molini boshqa bir shaxsga sotayotgan vaqtda u mol sotuvchining jismoniy yoki konstruktiv tasarrufida bo`lishi lozim; savdo darhol va shartsiz amalga oshirilishi lozim. Kelajak vaqtga yoki kelgusida ro`y berishi mumkin bo`lgan voqeaga bog`langan savdo durust emas. Agar tomonlar savdoning shar`iy joiz bo`lishini xohlashsa, kelajak vaqt kelishi bilan yoki bog`langan shart voqe bo`lishi bilan tomonlar savdoni qaytadan qilishlari lozim; savdo moli qiymatga ega bo`lgan mulk bo`lishi lozim. Qiymatga ega bo`lmagan narsani sotish ham, sotib olish ham durust emas; savdo moli cho`chqa, aroq singari faqat harom maqsadda ishlatiladigan narsa bo`lmasligi kerak; xaridor aynan qaysi molni sotib olayotganini aniq bilishi lozim; sotilgan molni xaridorga yetkazib berish aniq kelishilgan, shartga yoki ehtimollikka bog`lanmagan bo`lishi shart; narxning aniq bo`lishi savdo joiz bo`lishi uchun zaruriy shart hisoblanadi; savdo shartsiz amalga oshirilishi lozim. Shartli savdo joiz emas, illo savdo molining iste`moli uchun zarur bo`lgan shart savdo bitimining bir qismi o`laroq qabul qilinadi.

Yuqoridagilardan tashqari, murobaha durust bo`lishi uchun mahsulotning tannarxi aniq bo`lishi kerak. Tannarxi aniq bo`lmagan mahsulotni murobaha asosida sotish mumkin emas [32;106-111. 115].

Demak, mahsulotning tannarxi aniq bo`lishining sharti shundan iboratki, murobaha savdosida sotuvchi xaridorga mahsulotning asl tannarxi hamda ustiga qo`yilayotgan ustamani ma`lum qilib sotishi kerak bo`ladi.

What Is Murabaha?

2-rasm. Murobaha shartnomasining sxemasi [33].

Yuqoridagi muhokamalardan tashqari, bank bo'lmagan moliya tashkilotlari tomonidan iste'molchilar huquqlarini himoya qilishda tikilayotgan pullarni yo'qotish riskini kamaytirish hisoblanadi. Sababi nobank moliya tashkilotlariga tikilayotgan investitsiya pullarining kafolatlanishi mavjud emas. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksiga asosan majburiyatning ta'minlanish usullari bo'lib neustoyka, garov, qarzdorning mol-mulkini ushlab qolish, kafillik, kafolat, zakalat hamda qonunchilik yoki shartnomada nazarda tutilgan boshqacha usullar bilan ta'minlanishi mumkin [34]. Ushbu usullardan qaysi birini qo'llash mumkinligini hamda islom moliyasida majburiyatni ta'minlash usullarining qanaqa turlari mavjudligini o'rganish kerak bo'ladi.

Riskka uchramaslikning kafolatlanishi ham islom moliyasi tamoyillariga to'g'ri kelmaydi. Yuqorida muhokama qilganimiz mudoraba islom moliyasining foyda-yo'qotishni bo'lishish instrumenti hisoblanadi. Ushbu instrument qarz beruvchilar/hissa kirituvchilar tomonidan to'liq yoki qisman moliyalashtirilishi mumkinligi uchun moslashuvchanlik darajasi yuqori hisoblanadi. Biroq, Mudoraba va Mushoraka instrumentlari risk darajasi yuqori hisoblanadi, chunki tikilgan pullarning qaytish-qaytmaslik darajasi yuqori hisoblanadi, sababi pulning qaytishi loyihaning qanday amalga oshirilishiga bog'liq hisoblanadi. Shuningdek, biznes riski ham mavjud bo'ladi. Mazkur kapital bilan ta'minlash instrumentlarida asosan tadbirkorga nisbatan yuqori ishonch bildiriladi [35;231-249].

Bugungi kunda "Uzaro invest" shirkatiga uy olish maqsadida tikilayotgan pullarning kafolatini ta'minlashda ushbu faoliyatning pullarni yo'qotish riskining kamligi uchun majburiyatni ta'minlash usullarining birontasi qo'llanilmaydi. Shu sababli ham pullarning kafolatlanish usullarini amaldagi qonunchilikda mavjud usullar hamda islom moliyasi instrumentlarini o'rganish ham muhim hisoblanadi,

Xulosa. Yuqoridagi asoslar, muhokamalardan kelib chiqib xulosa qiladigan bo'lsak, quyidagi fikr va takliflarni berish mumkin:

✓ Amaldagi qonunchilikka hamda fuqarolik-huquqiy munosabatlarining erkinligi prinsipiga asosan ma'lum bir tadbirkorlik subyektlari tomonidan islom moliyasi talablariga muvofiq bo'lgan holda uy-joy olish xizmatlari ko'rsatilmoqda.

✓ Islom moliyasining shartnomlarini, xususan, aholi orasida halol ipoteka orqali uy-joy olishga talab tufayli ushbu shartnoma turlarini, shartlarini o'rganish muhim hisoblanadi.

Iste'molchilar huquqlarini himoya qilishda tikilayotgan investitsiyalarni himoya qilish usullarini o'rganish dolzarb hisoblanadi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. <https://president.uz/oz/lists/view/4057>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 04.09.2023-yildagi 292-sonli "O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tadbirkorlar bilan 2023-yilgi ochiq muloqotida belgilangan vazifalarni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorining "Yo'l xaritasi". (<https://lex.uz/docs/-6591947>)
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023 yildagi 158-son bilan qabul qilingan "O'zbekiston - 2030" Strategiyasi to'g'risida"gi farmoni (<https://lex.uz/ru/docs/-6600413>)
4. [O'zbekiston Respublikasining demografik holati \(2023 yil yanvar-dekabr\) \(stat.uz\)](#)

5. [PF-112-сон 26.07.2023. Toshkent shahrini 2030-yilga qadar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida \(lex.uz\)](#)
6. [«Uy-joy qurish hajmini har yili kamida 20 foizga oshirib borishimiz kerak» – prezident \(kun.uz\)](#)
7. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2020-yil 3269-son son bilan ro'yxatdan o'tkazilgan O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki boshqaruvining “Aholiga ipoteka kreditlari ajratilishining xadli shartlari to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida”gi qarori. (<https://static.norma.uz/documents/2/3269.pdf>)
8. <https://t.me/IslomMoliyasi> (telegram kanal)
9. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Tafsiri Hilol 1 Juz (tuzatilgan va qo'shimcha qilingan ikkinchi nashr) 2008, 286-bet.
10. Ehson Shenojak . Global inqirozdan chiqish: Islom iqtisodi. – Toshkent: “Iqro-Nashr” nashriyoti, 2022. – 55-bet.
11. Resolutions and recommendations of the Council of Islamic Fiqh Academy: 1985-2000-Jeddah. P.101.
12. Cammack M. Islamic finance: Prospects and significance //Sw. J. Int'l L. – 2011. – T. 18. – C. 1
13. Alam N. et al. Islamic financing in practice //Islamic Finance: A Practical Perspective. – 2017. – C. 131-244.
14. Baber, H. (2013), “Islamic banking in indian economy-an empirical approach of future crisis”, International Monthly Refereed Journal of Research in Management & Technology, Vol. 2, pp. 34-47.
15. Jusoh M. K. A. et al. Home Financing in Islam: A Study of Understanding and Practices Among UiTM Staff //Regional Conference on Science, Technology and Social Sciences (RCSTSS 2014) Business and Social Sciences. – Springer Singapore, 2016. – C. 879-885.
16. Yustiardi A. F., Aulia M., Permatasari R. O. Islamic contracts for home financing: a comparative analysis //International Journal of Management and Applied Research. – 2019. – T. 6. – №. 4. – C. 386-396.
17. O'zbekiston Respublikasining “Banklar va bank faoliyati to'g'risida”gi qonuni. (<https://lex.uz/acts/-2681>).
18. Archer S., Karim R. A. A. The structure, regulation and supervision of Islamic banks //Journal of Banking Regulation. – 2012. – T. 13. – P. 6.
19. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 27-maydagi 4732-son “Ko'p kvartirali uylarni ulush kiritish asosida qurish jarayonini tartibga solish chora-tadbirlari haqida”gi qarori. (<https://lex.uz/docs/-4831129?ONDATE=29.08.2023&action=compare>)
20. <https://invest.uzaro.uz/>
21. <https://imaninvest.com/how-it-works>
22. <https://trustmuamalat.uz/biz-hakimizda/>
23. O'zbekiston Respublikasining “Xo'jalik shirkatlari to'g'risida”gi qonuni. (<https://lex.uz/acts/-21826>).
24. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. (<https://lex.uz/acts/-111189>).
25. Sapuan N. M. An evolution of Mudarabah contract: a viewpoint from classical and contemporary Islamic scholars //Procedia Economics and Finance. – 2016. – T. 35. – C. 349-358.
26. <https://www.wallstreetmojo.com/murabaha/>
27. Ma Y., Md Taib F. An Islamic co-operative housing solution for China's housing affordability issues //Journal of Islamic Accounting and Business Research. – 2023. – T. 14. – №. 3. – C. 493-494.
28. <https://telegra.ph/Uzaro-invest-loyihasi-tartibi-04-26>
29. <https://invest.uzaro.uz/>

30. Dr. Wahbah Al-Zuhayli's. Al-fiqh Al-Islami wa Adillatuh (Islamic Jurisprudence and Its Proofs). Financial Transactions in Islamic Jurisprudence. Volume 1. Trans. By Mahmoud A. El-Gamal, Ph.d. Dar Al-Fikr, Damascus, 2001. P. 353.
31. Financial Transactions in Islamic Jurisprudence. Volume 1. Trans. By Mahmoud A. El-Gamal, Ph.d. Dar Al-Fikr, Damascus, 2001. P. 354.
32. Muftiy Muhammad Taqiy Usmoniy. Islom moliyasiga kirish. T., "Azon kitoblari", 2023. 106-111, 115-betlar.
33. <https://www.wallstreetmojo.com/murabaha/>
34. [O`zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. \(https://lex.uz/acts/-111189\)](https://lex.uz/acts/-111189).
35. Kabir Hassan M., Soumaré I. Guarantees and profit-sharing contracts in project financing //Journal of business ethics. – 2015. – T. 130. – C. 231-249.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/4(4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).